

BYEN MELLOM FESTNINGEN OG FJORDEN

Høyt over Halden troner Fredriksten festning. Det har den gjort siden 1665, da ladestedet ved Iddefjorden het Fredrikshald. Den eneste byen nevnt i Nasjongsangen og berømmet av Bjørnstjerne Bjørnson med en strofe i fjerde vers til "Ja vi elsker"...

*..."- ti vi heller landet brente
enn det kom til fall.
Husker bare hva som hendte
ned på Fredrikshald".*

Gjestehavna og bobilplassen like ved har flott utsikt til festningen som troner over byen. (Foto: Halden turistkontor)

Dronningens bastion er plattform for saluttkanonene som avfyres ved høytidelige anledninger.

Det Bjørnson viser til er Karl XII's mislykkede angrep på Fredriksten festning i 1716. Dette endte med at hans soldater i stedet inntok og plyndret den ubefestede byen. Innbyggerne som hadde trengt seg sammen oppe i festningen svarte med å sette byen i brann, så okkupantene ikke skulle få noen nytte av den. De svenske styrkene ble drevet ut av byen noen dager etter at Tordenskiold hadde erobret deres forsyningsflåte i Dynekilen, like utenfor Svinesund.

To år senere vendte svenskekongen tilbake med sine tropper, men da falt han for en kule i skyttergravene inn mot festningsmurene. Ennå diskuteres det om kula kom fra en norsk eller en krigstrett svensk soldat.

For den historieinteresserte er det følgelig mye å oppleve i Halden, men også for de som er opptatt av aktiviteter som sport, konserter og festivaler.

Cruisenight ved cafe Fønix på Fisketorget samler mange med interesse for gamle amerikanske biler. (Foto: Halden turistkontor)

Det meste er lagt til rette for turister som kommer til Halden enten i bil, campingvogn eller båt. På Saueøya i nærheten av gjestehavnen er det etablert en bobilplass med kort vei til det yrende restaurantlivet langs kaien og byens sentrum. Fra sine sommerboliger kan byens gjester nyte utsikten opp mot den majestetiske festningen.

Bak festningen ligger det dessuten en fullservice campingplass, hvorfra det er kort vei til Halden golfklubb's 18 hulls golfbane, og ikke minst festningen som gjerne omtales slik; "ofte beleiret, aldri beseiret". Seks ganger har den blitt angrepet, men ingen fiender har klart å trenge gjennom de solide forsvarsverkene.

Mange vet å sette pris på nærheten til paradeplassen "Place d'Armes" som har blitt Haldens viktigste kulturarena.

Her settes det opp utendørs operaforestillinger hvor årets

Klokketårnet, sett fra campingplassen, troner øverst på Fredriksten Festning. Rundt dette hevder flere å ha sett "Den Hvite Dame", helst ved midnatt når det er fullmåne.

Haldenfestivalen samler mange båter og matinteresserte mennesker. (Foto: Halden turistkontor)

Svinesundbroene sett fra Sponvika. Den eldste er fra 1946, mens motorveibroen stod ferdig i 2005. (Foto: Halden turistkontor)

Klatring på grensen tilbyr adrenalinkick for alle alderstrinn. Her er det Knut Midttun Lie som er i full fart under tretoppene. (Foto: Inger Midttun)

Turisten på vei inn i det første slusekammeret til Brekke sluser som løfter båten opp fra Femsjøen til løpet mot Aspern i Haldenvassdraget.

oppsetting er "Il Trovatore" av Verdi som etterfølger en rekke kjente operaer.

Hver sommer innspilles TV-programmet "Allsang på grensen" mellom festningsmurene, med kjente artister fra nær og fjern. Musikkfestivalen "Tons of Rock" ble arrangert her første gang i 2014, for så å bli kåret til Årets festival i 2017. Robert Plant tidligere vokalist i legendariske Led Zeppelin, gjester dessuten konsertarenaen i sommer.

Matinteresserte kan velge mellom spisesteder både inne i og tett på festningen. Andre foretrekker i stedet å tilbringe kvelden på spøkelsesjakt hvor den "den hvite dame" etter sigende viser seg nær klokketårnet ved midnattstid. Der skal hun være

på leting etter sin kjære som forsvant i området på mystisk vis, om vi skal tro myten.

I området ved festningen er målgangen til Nordens største sykkeløp "Grensetreffet". Etter 80 km på sykkel langs løyper gjennom flott natur mellom Strømstad og Halden blir det gjerne en herlig folkefest i festningsområdet den første helgen i august.

Senere i samme måned går det årlige Amcar-arrangementet "Grensetreffet" av stabelen på festningsområdet. Da er Fredriksten camping fullbooket når det gjelder hytter, bobiler og campingvogner. Marit Hilmersen i plassens resepsjon forteller lattermildt at i fjor var det så fullt at en gjest kom til resepsjonen,

og fortalte at han hadde funnet en plass for teltet sitt ved hull nr. 9 på minigolf-banen.

Det er lenge siden vi har besøkt en campingplass hvor det er så romslig i dusjnisen og omkleddingsdelen at både røslige mannfolk med lange ben, og feminine kvinner med plassbehov har godt armlag i servicebyggets respektive avdelinger.

Om man går glipp av Grensetreffet, men savner lukten fra høyoktansos blandet med grom motorlyd, så er det muligheter for de med nostalgiske interesser nede på Fiskebrygga (like ved Tistasenteret) hvor det arrangeres Amcar-treff og cruise-night; hver onsdag kveld fra mai til september.

I denne delen av byen bør man unne seg et besøk i Fredrikshald teater like ved. Norges eldste barokkteater er fortsatt i bruk, og har vært viktig for de kulturinteresserte i byen siden starten i 1838. Her er det også noen kvartaler med tradisjonell trehusbebyggelse.

Halden er Norges eldste industriby. I 1815 startet driften ved Bomuldspinneriet i Tistedalen som ble den første mekaniserte industribedriften i Norge. Her er det også et museum som forteller om byens industrihistorie. Fra skofabrikken i dalføret langs Tista ble hver femte norskproduserte sko levert frem til 1960, noe som innebar at Halden ble betegnet som landets skotøyhovedstad.

I sommerhalvåret kan man bli med på kanalcruise langs Haldenvassdraget mellom Tistedal og Ørje med "Turisten" eller "MS Brekke". På ferden passerer flere innsjøer som er bundet sammen med smale elveløp og sluseanlegg, hvor Brekke sluser er Nord-Europas høyeste sammenhengende slusetrapp med sine innpå 27 meters løftehøyde.

Nesten midt i byen ligger Rød herregård hvor deler av bygningen skriver seg fra 1600-tallet. Praktieendommen er kjent for sin barokkhage med terrasser, dammer og alleer som danner en majestetisk ramme rundt herregården. Herfra er det flott utsikt over Iddefjorden og utover mot Svinesund. Det fortelles at ballast fra alle seilskuter som ankom havnebyen ble losset

Monolittmuseet ved Iddefjorden har samme størrelse som granittblokken man fraktet herfra til Frognerparken i Oslo. (Foto: Halden turistkontor)

ved herregårdens strand for deretter å bli benyttet i hageanlegget.

Parallelt med "Opera på festningen" arrangeres "Haldenfestivalen" hvor fritidsbåter gjerne samler seg i havna som omkranses av boder, hvorfra det stiger dufter som vitner om et internasjonalt matmarked. Da omdannes det nærliggende torget til en konsertarena hvor kjente og kjære artister opptre.

Fra byens sentrum er det kort vei til badeplasser i ferskvann ved Femsjøen mens saltvannsbad kan nytes langs Iddefjorden, hvor det også ligger en campingplass ved Ystehede.

Innerst i Iddefjorden nær Berby Herregård, munner Enningdalselva med forlengelsen Bærbyelva ut i fjorden. Elvene er kjent for sine storlakser, hvor rekordlaksen var innpå 18 kilo, mens de fleste ligger på mellom 4-5 kilo. I Enningdalen tilbyr Bråtorp Camping kano- og båtutleie til fiske og turer på vassdraget. I nærheten troner den majestetiske Elgåfossen hvor grensen til Sverige går midt i fossefallet.

Inger Midttun ved turistkontoret anbefaler en fjordtur med

"Allsang på grensen" samler tusenvis av sangglade mennesker på "Place d'Armes" tett på festningsmurene.

TA TUREN TIL HALDEN

”Tista” innover Iddefjorden. Den legger til ved museet hvor granitten til Monolitten i Frognerparken ble hentet fra. – Som du skjønner er det mye å oppleve utenfor bykjernen også, undertreker Midttun og kommer med flere tips om attraksjoner i overkommelig avstand fra bygrensen.

Det er ikke lang vei til Sponvika, en ”Sørlandsidyll” utenfor Svinesund, og Røsneskilen hvor TV-programmet ”Sommerhytta” ble spilt inn i fjor.

For de som ønsker et ekstra adrenalinkick så finnes det utfordringer i tretoppene hos ”Klatring på Grensen” i Berg noen få kilometer utenfor byen.

Halden er på mange måter en herlig sommerby med et spennende omland, men vinterstid skjer det også mye her med skiløyper i skogene som omkranser byen. I adventstiden arrangeres ”Jul på festningen”, med boder hvor eimen fra tradisjonell mat og drikke fyller området mellom festningsmurene.

De som lar ekvipasjen hvile i vinterhalvåret har muligheter på byens overnattingssteder som f.x. Fredriksten hotell, hvor man kan bo tett på festningen.

Det er også et hotell i tilknytning til kulturhuset Brygga som ofte arrangerer konserter og show med kjente artister gjennom hele året.

Innen man tar turen til byen, er det smart å ta en titt på turistkontorets aktivitetskalender i tilfelle man ønsker å delta på noen av arrangementene i denne koselige byen med de store

opplevelsene mellom fjorden og festningen. Den som besøker Halden har gode muligheter til å fordype seg i byens og Norges historie, i tillegg til å følge det som skjer i samtiden på pulsen.

Tekst og foto: Torodd Lie

FAKTA OM HALDEN:

- Bystatus i 1665
- Het Fredrikshald frem til 1928
- Storkommunen består av byen og de tidligere herredene Berg og Idd (fra 1967).
- Det er 30.000 innbyggere i storkommunen, hvorav 25.000 bor i byen.
- Høyskolen i Østfold er Norges fremmedspråksenter.

KJENTFOLK FRA HALDEN:

- Henning Kvitnes (sanger og låtskriver)
- Ole Evenrud (artist; ”Ole l'dole” og musikkprodusent)
- Yngve Hågensen (tidl. LO-leder)
- Harald Rønneberg (TV2-profil)
- Knut Nærum (Forfatter og TVprofil)

LINKER:

- www.visithalden.com (oversikt for campingplasser)
- www.grensetreff.no
- www.halden-amcar.no
- www.haldengk.no
- www.operaostfold.no
- www.klatringpagrensen.no
- www.haldenkanalen.no
- www.curtisen.no

KJENTE BEDRIFTER I HALDEN:

- Cathrineholm (emaljeverk etablert i 1829)
- Saugbrugsforeningen (treforedling fra 1829)
- Nexan Kabelprodusent
- ”Atomen”: Institutt for energiteknikk
- Et av verdens eldste atomanlegg.

Utsikten Fra Dronningens bastion favner byen ut ved Iddefjorden. På Saueøya til venstre er det anlagt en bobilplass.

Historiske rammer preger omgivelsene for Fredriksten camping.

Oppdag livet med KABE.

Når man bor i en bobil eller campingvogn skal livet være enkelt. Derfor har vi gått hele veien – og litt til – i vår bestrebelse etter å fylle våre bobiler og campingvogner med så mange smarte løsninger, funksjoner og bekvemmeligheter som er fysisk mulig. Vi har skapt bobiler og campingvogner som vi selv vil bo og leve i. For at du skal få det aller beste. Du finner den i smarte konstruksjoner og avanserte tekniske løsninger. Ergonomisk formede sofaer, stillbare senger med spiralmadrass, fleksibelt kjøkken uten kompromisser og tekstiler av høyeste kvalitet. Det er noen eksempler på komfort du umiddelbart opplever. De tekniske løsningene og den unike varme- og ventilasjonsløsningen Smart Climate System gjør KABE til en av markedets absolutt beste året-rundt-kjøretøy. KABEs bobiler og campingvogner er også utstyrt med den seneste teknikken. Et eksempel er det prisbelønte manøvreringspanelet KABE Smart D*, som styrer og overvåker alle funksjoner og som kan kobles til mobilen via Smart D Remote-appen.

Velkommen inn til din KABE-forhandler så forteller vi mer!

Alltid steget foran!

KABE

www.kabe.se/no

* Classic-serien har et standard- og utstyrsnivå som kan avvike fra beskrivelsen. Hør med din forhandler!